

УДК 796.332.001

Щербак Р. М.

Національний університет «Юридическа академия України имени Ярослава Мудрого»

Золотухин А. А.

Харьковский национальный экономический университет

ПСИХОФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ФУТБОЛИСТОВ НА ЭТАПЕ УГЛУБЛЕННОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ

Аннотация. Разработана авторская методика использования средств и приемов общей психофункциональной подготовки в тренировочном процессе футболистов на этапе углубленной специализации. Выявлены ведущие психические качества и свойства, обуславливающие эффективность тренировочной и соревновательной деятельности футболистов. Определено, что систематическое применение в тренировочном процессе средств и методов развития психических качеств и функций, наиболее значимых для футбола, и оптимизация психоэмоциональных состояний обеспечивает существенное повышение уровня технической и физической подготовленности футболистов.

Ключевые слова: футбол, средства, методы, психофункциональная подготовки, техническая и физическая подготовленность.

Введение. В настоящее время тренировочный процесс и соревновательная деятельность спортсменов, в том числе и в футболе, характеризуется возрастанием физических и нервных нагрузок [1; 2; 7; 8]. Это обуславливает высокую степень эмоционального и психического напряжения [4; 5; 7; 8], которые в большинстве случаев негативно влияют на эффективность тренировочного процесса и соревновательную результативность. В виду этого, психофункциональная подготовленность спортсменов, как к освоению больших объемов тренировочных нагрузок, так и, особенно, к напряженной соревновательной деятельности, приобретает важнейшее значение, которой уделяется особое внимание [3; 10].

Многие вопросы в этой проблемной области до сих пор остаются неразработанными. Требуется модификация планирования и организации тренировочного процесса с выраженным акцентом на развитие у футболистов психических качеств важных для специфической игровой деятельности, навыков и умений управления психофункциональным состоянием уже на этапе углубленной специализации, и интеграция их в учебно-тренировочный процесс. Данные положения и обуславливают актуальность настоящего исследования.

Связь работы с научными программами, планами и темами. Исследование выполнено по плану научно-исследовательской работы Национального университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» согласно теме 5. «Особенности подготовки студенческих команд по футболу» на 2011–2015 гг.

Цель исследования: теоретически разработать и экспериментально обосновать методику использования средств и приемов общей психофункциональной подготовки в тренировочном процессе футболистов на этапе углубленной специализации.

Задачи исследования:

1. Выявить ведущие психические качества и свойства, обуславливающие эффективность тренировочной и соревновательной деятельности футболистов.

2. Изучить уровень технической и физической подготовленности футболистов на этапе углубленной специализации.

Материал и методы исследования. Исследования проводились на базе Национального Университета «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» и Харьковского Национального экономического университета. В экспериментальной его части приняли участие 44 спортсмена (16–18 лет) – кандидаты и члены сборных команд НУ «ЮАУ» и ХНЭУ по футболу.

Педагогический эксперимент, в котором приняли участие две группы футболистов, контрольная (22 человека) и основная (22 человека), проводился в течение года. Контрольная группа тренировалась по стандартной программе в соответствии с утвержденным рабочим планом. Основная группа выполняла тренировочную работу, по объему и интенсивности адекватную работе, осуществляемой в контрольной группе, но включающую специальные упражнения и приемы, позволяющие целенаправленно воздействовать на психофункциональное состояние футболистов.

Для оценки уровня и динамики технической подготовленности были выбраны следующие контрольные упражнения: «слалом» с ведением мяча 30 м; вбрасывание мяча руками на дальность; жонглирование мячом; удары по мячу на дальность и удары по воротам.

Оценка физической подготовленности футболистов производилась по результатам ряда общепринятых тестов. Уровень скоростных качеств и быстроты определялся в беговых тестах 10 и 30 м со старта. Скоростно-силовые качества оценивались по результатам прыжка в длину с места. Скоростная и общая выносливость определялись соответственно по времени пробегания теста 5 по 50 метров (челночный бег) и по времени 12-минутного гладкого бега (тест Купера).

Результаты исследования и их обсуждение.

Одной из главных задач общей психологической подготовки является развитие важнейших психических процессов, необходимых для успешного выполнения действия [4; 5]. Психологическая подготовка конк-

ретно футболістів повинна забезпечувати розвиток психічних якостей, визначають ефективність ігрової діяльності [6; 9]. Для організації раціональної психофункціональної підготовки дуже важливо знати, які саме психічні якості та процеси мають найбільше значення для спеціалізованої діяльності футболістів. Визначення спеціальних психічних здібностей в ігрових видах спорту, і зокрема в футболі, є особливим складним завданням, так як тут результативність діяльності визначається широким колом психічних якостей різної структури.

Аналіз і порівняння літературних даних, дозволили виявити наступні найважливіші напрями удосконалення психічних якостей та процесів в тренуванні футболістів: підвищення швидкості та точності реагування (двигальні реакції та точність реакцій на рухомих об'єктах); розвиток сприйняття та відчуттів (м'язово-двигальної чутливості, зорові сприйняття); розвиток властивостей уваги (інтенсивності, стійкості та переключення); оптимізація емоційних станів (керування емоційними станами, релаксація); підвищення вестибулярної стійкості; виховання волевих якостей [4; 5; 7].

Аналіз матеріалів наукової та методичної літератури дозволив визначити вимоги до тренувань та програм їх виконання з метою розвитку психічних якостей та процесів у ігровиків, зокрема у футболістів. Вони зводяться до наступного:

- ігрові тренування повинні відображати реальну спеціалізовану діяльність футболістів;
- кожне ігрове тренування повинно бути спрямоване на формування та розвиток певного психічного якості або процесу;
- тренування повинні бути інтегровані в структуру тренувального процесу та не суперечити формуванню інших навичок та якостей футболістів;
- тренування повинні враховувати вікові особливості та рівень функціональної підготовленості футболістів;
- тренування повинні викликати позитивні емоції та інтерес до їх виконання;
- тренування повинні забезпечувати необхідну (заплановану) інтенсивність їх виконання;
- виконання тренувань повинно здійснюватися в стандартних та доступних умовах [3; 5; 6; 9].

Виходячи з вище вказаних напрямків психофункціональної підготовки, її складових та вимог до тренувань, здійснювався вибір тренувань та прийомів, які є змістом експериментальної програми загальної психофункціональної підготовки футболістів на етапі поглибленої спеціалізації.

Для інтеграції в тренувальний процес футболістів загальної психофункціональної підготовки нами були розроблені прикладні програми тренувальних занять, які включають спеціально підібрані тренування та засоби психофункціональної підготовки футболістів на етапі поглибленої спеціалізації.

При цьому ми в обов'язковому порядку виходили з положення, що ці тренування та засоби повинні бути інтегровані в структуру тренувального процесу та не суперечити формуванню інших навичок та якостей футболістів [1; 3; 7].

Вся сукупність тренувань та засобів психофункціонального впливу розподіляється на дві частини. Перша частина включає тренування для формування та розвитку, найважливіших для футболістів психічних якостей та процесів. Ці тренування були безпосередньо включені в програму тренувальних занять. Друга частина об'єднує тренування, засоби та прийоми, використання яких дозволяє оптимізувати психофункціональний стан спортсменів. Ці впливи використовувалися безпосередньо перед тренуваннями, в періоди між тренувальними завданнями, в заключній частині тренування, після тренування. В кожному тренувальному занятті передбачається не менше 2–3 спеціальних тренувань певної психофункціональної спрямованості.

В табл. 1 представлені результати тестування технічної та фізичної підготовленості футболістів контрольної та основної груп, здійснені в початку та в кінці педагогічного експерименту.

Результати тестування показали, що в результаті реалізації спеціальної тренувальної програми, яка включає засоби цільового розвитку психічних якостей та властивостей, дуже позитивно сказалося на рівні технічної підготовленості футболістів.

На рис. 1 представлена динаміка змін показників технічної підготовленості футболістів.

Слід зауважити, що тренувальний процес в контрольній групі, здійснюваний відповідно до стандартної програми, забезпечує закономірний ріст технічної підготовленості. Однак цей ріст в контрольній групі був нижчим, ніж в основній та склав в середньому 8,1%.

У ігровиків основної групи всі досліджувані показники технічної підготовленості покращилися статистично надійно в середньому на 14,3%. Особливо слід зауважити суттєве покращення показників таких тестів, як вкидання м'яча руками та удари по воротах, відповідно, на 22,2% та 15,1%, результати в яких в більшій мірі залежать в першу чергу від здатності концентрувати увагу та здатності контролювати своє психічне стан, а в другу – здатністю точно диференціювати м'язові зусилля.

На наш погляд, важливу роль в процесі більш ефективного підвищення технічної підготовленості ігровиків зіграло і систематичне застосування прийомів оптимізації та саморегуляції психо-емоційного стану. Використання для цих цілей спеціальних дихальних тренувань, як відомо, сприяє більш ефективному навчанню та удосконаленню техніки рухів в складноординаційних видах спорту [4; 5]. Систематичне виконання таких дихальних тренувань в тренуванні футболістів основної групи дозволяло їм краще концентруватися, оптимізувати своє психічне стан, що, ймовірно, і дозволило їм

Таблиця 1

Изменение показателей технической и физической подготовленности футболистов в результате экспериментальной тренировки ($X \pm m$)

Показатели	Контрольная группа (n=22)		Основная группа (n=22)	
	В начале эксперимента	В конце эксперимента	В начале эксперимента	В конце эксперимента
Техническая подготовленность				
«Слалом» с ведением мяча 30м, с	13,2±0,08	12,1±0,08	12,7±0,07	11,3±0,05
Вбрасывание мяча руками, м	12,3±0,3	14,4±0,2	11,9±0,3	15,3±0,2
Жонглирование, кол-во раз	91,3±0,7	94,7±0,5	92,2±0,5	103,9±0,3
Удар по мячу на дальность, м	41,8±0,7	45,6±0,5	42,3±1,1	47,2±0,7
Удары по воротам, кол-во раз	13,6±0,7	14,3±0,4	13,5±0,4	15,9±0,4
Физическая подготовленность				
10 м с места, с	2,2±0,03	2,1±0,03	2,2±0,03	1,8±0,03
Бег 30 м, с	5,0±0,05	4,91±0,05*	5,03±0,03	4,84±0,05
Пр. в длину, см	187,3±1,9	189,0±1,2	195,0±2,6	198,6±1,7
Бег 5 по 50 м, с	44,6±0,4	42,5±0,29	44,8±0,41	38,3±0,2
12-ти мин бег, м	2750,1±2,4	2877,5±1,8	2765,3±2,3	2921,3 ±1,7

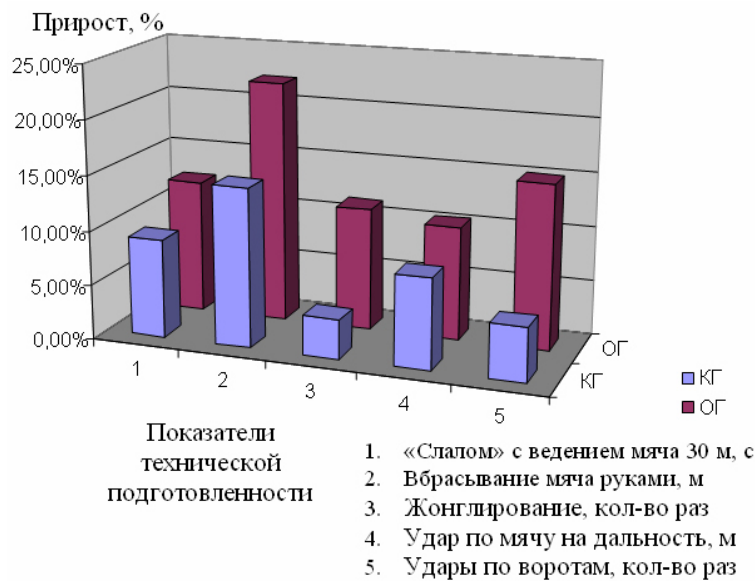

Рис. 1. Динамика показателей технической подготовленности футболистов на этапе углубленной специализации

более успешно, чем футболистам контрольной группы, овладевать техникой выполнения специальных упражнений, что и отразилось в более существенном приросте показателей технических тестов.

Контрольные тесты, осуществленные в начале и в конце педагогического эксперимента, показали, что систематическое применение разработанной экспериментальной программы направленного развития психических качеств и формирования навыков оптимизации психических состояний в течение педагогического эксперимента привело не только к существенному

повышению уровня технической готовности, но и к значительному росту физической подготовленности футболистов.

Стоявшая перед тренировочным процессом в подготовительном периоде задача наращивания функциональных возможностей, повышения, прежде всего аэробной производительности, физической работоспособности и комплекса физических качеств, необходимых для специфической деятельности в футболе, была в полной мере решена как в контрольной, так и в основной группах. Уровень физической

подготовленности повысился статистически достоверно в обеих группах, однако, повышение физической подготовленности в основной группе было более выраженным, хотя эти различия были и не столь существенны, как по показателям технической подготовленности (рис. 2).

Так, в контрольной группе прирост по всем изучаемым показателям был довольно ровным и составил в среднем 3,4%, тогда как в основной группе рост показателей физической подготовленности был несколько большим (в среднем 8,4%). Наибольший прирост был обнаружен в результатах тестов, отражающих стартовую скорость и специальную выносливость, соответственно на 22,2% и 5,3%, а также скоростно-силовые возможности 8,5%.

Мы считаем, что повышение показателей скоростной и общей выносливости в большой степени обусловлено систематическим использованием дозированных задержек дыхания, создающих условия гиповентиляции, и соответственно, гиперкапнически-гипоксических состояний, которые способствуют совершенствованию как анаэробных, так и аэробных механизмов энергообеспечения, лежащих в основе, соответственно, скоростной (анаэробной) и общей (аэробной) выносливости [4; 5; 8].

Таким образом, результаты педагогического эксперимента позволяют заключить, что целенаправ-

ленное развитие определенных психических качеств и свойств, посредством специально подобранных упражнений и приемов, способствует весьма существенному росту технической и на этой основе физической подготовленности футболистов.

Выводы:

1. Эффективность специфической деятельности футболиста обуславливается уровнем развития таких психических качеств как оперативность мышления, быстрота выбора решения, способность предвидеть действия противника и партнера, способность к переключению, объем поля зрения, точность реакции на движущийся объект, объем и переключение внимания, уравновешенность психических и подвижность нервных процессов.

2. В результате использования средств и приемов развития важнейших, для спортивной деятельности в футболе психических качеств и оптимизации психофункционального состояния, выявлены более высокие темпы прироста технической и физической подготовленности футболистов, рост показателей гораздо больше, чем при тренировке, регламентированной стандартной программой, используемой в контрольной группе.

В перспективе дальнейших исследований изучение функциональной подготовленности футболистов.

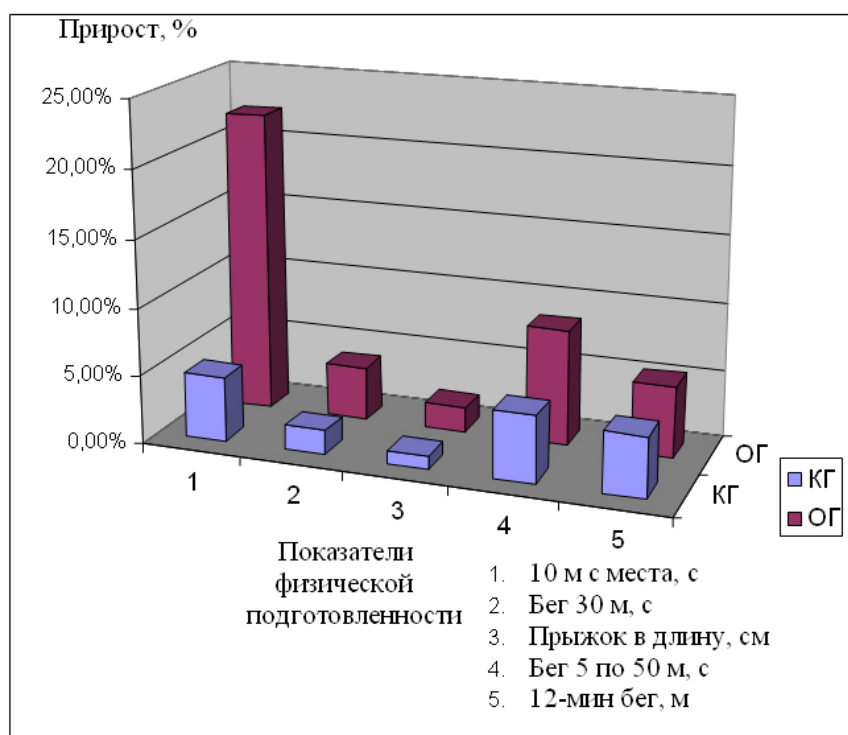

Рис. 2. Динамика показателей физической подготовленности футболистов на этапе углубленной специализации

Список использованной литературы:

1. Гаиров Р. Г. Взаимосвязь соревновательной деятельности и функционального состояния футболистов / Р. Г. Гаиров, М. Э. Караев // Футбол : [ежегодник]. – М. : физкультура и спорт, 1983. – С. 63–64.
2. Коваль С. С. Сравнительный анализ динамики формирования технико-тактической подготовленности юных футболистов 10–12 лет / С. С. Коваль // Слобожанський науково-спортивний вісник : [наук.-теорет. журн.]. – Харків : ХДАФК, 2011. – № 2. – С. 135–143.
3. Монаков Г. В. Подготовка футболистов. Теория и практика / Г. В. Монаков. – М. : Советский спорт, 2007. – 288 с.
4. Озолин Н. Г. Настольная книга тренера / Н. Г. Озолин // Наука побеждать. – М. : Астрель, 2006. – 863 с.
5. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические положения / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.

6. Соломонко В. В. Футбол. Підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту / В. В. Соломонко, Г. А. Лисенчук, О. В. Соломонко. – Київ, Олімпійська література, 1997. – 286 с.
7. Ткаченко Н. В. Психофункціональна підготовка футболістів / Н. В. Ткаченко, А. А. Шамардин, А. П. Герасименко // Проблеми оптимізації функціональної підготовленості спортсменів. – Вып. 3. – Волгоград, 2007. – С. 112–130.
8. Ткаченко Н. В. Эффективность использования средств развития психических качеств и коррекции психофункциональных состояний в тренировке юных футболистов / Н. В. Ткаченко, А. А. Шамардин, А. П. Герасименко, И. Н. Солопов // Вопросы функциональной подготовки в спорте и физическом воспитании. – Волгоград, 2008. – С. 85–95.
9. Футбол : [навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійсько резерву, шкіл вищої спортивної майстерності] / [Під ред. О. П. Моргушенко]. – К. : ФФУ, республіканський науково-методичний комітет Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, 2003. – 105 с.
10. Шамардин В. Н. Система подготовки юных футболистов: учебно-методическое пособие для широкого круга специалистов и студентов института физической культуры / В. Н. Шамардин. – Днепропетровск, 2001. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2013 р.
Опубліковано: 30.12.2013 р.

Анотація. Щербак Р. М., Золотухін О. О. Психофункціональна підготовка футболістів на етапі поглибленої спеціалізації. Розроблена авторська методика використання засобів і прийомів загальної психофункціональної підготовки в тренувальному процесі футболістів на етапі поглибленої спеціалізації. Виявлено провідні психічні якості і властивості, що обумовлюють ефективність тренувальної та змагальної діяльності футболістів. Визначено, що систематичне застосування в тренувальному процесі засобів і методів розвитку психічних якостей і функцій, найбільш значущих для футболу, і оптимізація психоемоційних станів забезпечує істотне підвищення рівня технічної і фізичної підготовленості футболістів.

Ключові слова: футбол, засоби, методи, психофункціональна підготовка, технічна і фізична підготовленість.

Abstract. Shcherbak R. M., Zolotuhin O. O. Psycho Functional training players on the stage of deep specialization. Author developed methods of using tools and techniques of total psycho functional training in training players on the stage of in-depth expertise. Identified leading mental qualities and attributes that contribute to the effectiveness of training and competitive players. It was determined that the systematic application of the training process means and methods of developing mental qualities and features that are most important for football, and optimization of psycho-emotional states provides a significant increase in the level of technical and physical fitness of players.

Keywords: football, means, methods psycho functional training, technical, and physical fitness.

References:

1. Gaibov R. G., Karayev M. E. Futbol [Football], Moscow, 1983, pp. 63–64. (rus)
2. Koval S. S. Slobozans'kij nauk.-sport. visn. [Slobozhanskyi science and sport bulletin], Kharkiv, 2011, vol. 2, pp. 135–143. (rus)
3. Monakov G. V. Podgotovka futbolistov [Preparing football players], Moscow, 2007, 288 p. (rus)
4. Ozolin N. G. Nauka pobezhdad [Science of Winning], Moscow, 2006, 863 p. (rus)
5. Platonov V. N. Sistema podgotovki sportsmenov v olimpiyskom sporte. Obshchaya teoriya i yeye prakticheskiye polozeniya [System of training athletes in Olympic sports. General theory and its practical provisions], Kyiv, 2004, 808 p. (rus)
6. Solomonko V. V., Lisenchuk G. A., Solomonko O. V. Futbol [Football], Kyiv, 1997, 286 p. (ukr)
7. Tkachenko N. V., Shamardin A. A., Gerasimenko A. P. Problemy optimizatsii funktsionalnoy podgotovlenosti sportsmenov [Optimization Problems functional training athletes], vol. 3, Volgograd, 2007, pp. 112–130. (rus)
8. Tkachenko N. V., Shamardin A. A., Gerasimenko A. P., Solopov I. N. Voprosy funktsionalnoy podgotovki v sporte i fizicheskom vospitanii [Questions functional training in sport and physical education], Volgograd, 2008, pp. 85–95. (rus)
9. Morgushenko O. P. Futbol [Football], Kyiv, 2003, 105 p. (ukr)
10. Shamardin V. N. Sistema podgotovki yunyh futbolistov [System of training young players], Dnepropetrovsk, 2001, 104 p. (rus)

Received: 01.11.2013.
Published: 30.12.2013.

Руслан Михайлович Щербак, Innasport2009@rambler.ru; Национальный Университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого»: спортивный комплекс НУ«ЮАУ», ул. Пушкинская 104, Харьков, 61024, Украина.

Александр Александрович Золотухин, Innasport2009@rambler.ru; Харьковский Национальный экономический университет: просп. Ленина 9-А, Харьков, 61000, Украина.

Ruslan Scherbak, Innasport2009@rambler.ru; Yaroslav the Wise National Law University: sports complex «YWNLU», Pushkinskaya str. 104, Kharkov, 61024, Ukraine.

Alexander Zolotukhin, Innasport2009@rambler.ru; Kharkiv National Economic University: Lenin ave. 9-A, Kharkov, 61000, Ukraine.

